

Dr hab. Konrad Meus
Instytut Historii i Archiwistyki
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
email: konrad.meus@up.krakow.pl

Kraków 21.04.2023 r.

Recenzja dorobku naukowego **dra Kamila Śmiechowskiego** oraz głównego osiągnięcia naukowego na który składa się monografia zatytułowana: ***Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905–1915***, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020, ss. 297.

Dr Kamil Śmiechowski jest absolwentem studiów historycznych ukończonych na Wydziale Filozoficzno – Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie również (w 2013 roku) obronił dysertację doktorską zatytułowaną: *Oblicze społeczno – ideowe „Gońca Łódzkiego, „Kuriera Łódzkiego” i „Nowego Kuriera Łódzkiego” w l. 1898-1914* przygotowaną pod opieką merytoryczną prof. Jarosława Kity. Po obronie doktorskiej zatrudniony został w macierzystej Uczelni na stanowisku adiunkta w Katedrze Historii Polski XIX wieku oraz jako specjalista w Interdyscyplinarnym Centrum Studiów Miejskich Uniwersytetu Łódzkiego. Zajmowane stanowiska w wyraźny sposób rzutują na działalność naukowo-badawczą dra Śmiechowskiego, w której łączy studia nad „długim XIX wiekiem” z wymagającymi i trudnymi badaniami miejskimi. Umiejętność łączenia swoich zainteresowań naukowych ze sprawowanymi funkcjami jest atutem nie do przecenienia i daje asumpt do rozwoju, zarówno z korzyścią dla samego zainteresowanego, jak i jego pracodawcy.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitanta

Omówienie głównego osiągnięcia naukowego przedłożonego przez Habilitanta do oceny należy rozpocząć od stwierdzenia istotnego faktu, iż oceniana monografia jest efektem zrealizowanego projektu badawczego finansowanego w latach 2015–2018 przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu SONATA 8 pt. „Kwestia miejska u progu nowoczesności. Dyskusja o przyszłości miast w Królestwie Polskim w latach 1905–1914”. Bez wątplenia przywołany argument działa na korzyść dra Śmiechowskiego, gdyż oznacza, że

już na etapie koncepcyjnym, problematyka naukowa przedstawiona w „głównym osiągnięciu” znalazła uznanie ekspertów i recenzentów NCN. Finalnie spod pióra Habilitanta wyszła książka pod nieznacznie zmodyfikowanym tytułem: *Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905–1915*. Trzeba również wyartykułować, iż wiedza zdobyta w trakcie realizacji grantu znalazła ujście nie tylko w postaci przywołanej książki, ale też w szeregu tekstów umieszczonych w monografiach wieloautorskich, czy też w wartościowym wydawnictwie źródłowym wydanym w Łodzi w 2020 roku pt. „*Sprawy miejskie*”. *Dyskurs miejski w Królestwie Polskim 1905–1915. Wybór tekstów*. Nie można w tym miejscu pominąć artykułów będących pokłosiem zrealizowanego projektu, a które ukazały się na łamach uznanych i renomowanych polskich czasopism naukowych jak np. „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” czy „Przegląd Nauk Historycznych”. Wykazane pokrótce osiągnięcia naukowe są niezaprzeczalnym dowodem nie tylko na znajomość podjętego przez Habilitanta zagadnienia, ale też na Jego dojrzałość badawczą.

Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905–1915 to tytuł książki stanowiącej główne osiągnięcie Habilitanta. Jej konstrukcja jest klarowna i wzbudza zaniepokojenie. Składa się ona z sześciu rozdziałów noszących następujące tytuły: 1. *U progu miejskiej nowoczesności*; 2. *1905–1907: Rewolucja w miastach*, miasta w rewolucji; 3. *Kwestie miejskie*; 4. *Potrzeba samorządu*; 5. *Prawo do miasta*; i ostatni 6. *Ku wielkiej Warszawie*. Nie ukrywam, że gdy przystępowałem do lektury byłem zaniepokojony, czy aby zastosowany układ książki nie wpłynie na brak przejrzystości narracji. Okazało się, że moje obawy były bezpodstawne, a każdy kolejny rozdział intryguje swoją treścią i przedstawionymi analizami. W mojej opinii najciekawiej prezentuje się rozdział drugi, który ma nie tylko charakter poznawczy, informacyjny, ale też na jego kartach nastąpiła próba ukazania miast w „punktach zwrotnych” ich historii. Ten sposób ujęcia dziejów miast i mieszczan – w moim przekonaniu – stał się poniekąd „znakiem firmowym” Habilitanta, czego dowiódł już w monografii zatytułowanej: *From Cotton and Smoke. Łódź: Industrial City and Discourses of Asynchronous Modernity*, a poprzedzającej „książkę habilitacyjną”.

Badania nad dziejami i modernizacją miast w okresie porzobiorowym wymagają umiejętności i dyscypliny w prowadzeniu kwerend archiwalnych i bibliotecznych, które umożliwią pełne poznanie uwarunkowań i kontekstów kluczowych dla podjętych badań. Sięgając po książkę *Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905–1915* liczyłem, że otrzymam pełne spektrum materiału źródłowego na fundamencie którego udało się zbudować całą, skądinąd ciekawą, opowieść. Niestety moje

nadzieje okazały się płonne w tej materii. Szkoda, bo wiem uważam, że podjęty temat dawał Autorowi możliwość, aby wykorzystać unikatowe i nieznane dotychczas źródła archiwalne. Wspomnę tylko, że nawet we Lwowie, gdzie dr Śmiechowski kwerendował w bibliotece Centrum Miejskiej Historii Europy Środkowo-Wschodniej, w tamtejszym Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie znajdują się dokumenty pośrednio dotyczące Warszawy i szerzej miast Królestwa Polskiego przełomu XIX i XX wieku.

Niewątpliwym atutem recenzowanej książki jest jej oparcie na pogłębionej kwerendzie prasowej, co też wynikało najpewniej z zainteresowań Habilitanta wyniesionych jeszcze

z okresu pisania dysertacji doktorskiej. Zresztą jak trafnie zauważył sam Autor we wstępie do książki: „Prasa, jak wiadomo, stanowi doskonałe źródło dokumentujące życie społeczne oraz kondycję gospodarczą poszczególnych miast”. Autentyczną estymę budzi wykorzystana literatura, zarówno polskojęzyczna, a przede wszystkim zagraniczna. Dowodzi to niezwyklej erudycja Pana Śmiechowskiego, co też nie dziwi uwzględniając, że Jego badania wyrosły na korzeniu interdyscyplinarności. Kończąc ten etap rozważań, przyznam, że choć niedosyt pozostawia nie sięgnięcie po „dziewicze” źródła archiwalne, to Autor zaspokoił mój niedosyt ogromem pracy wykonanej podczas kwerendy prasowej.

Wśród metod badawczych po które sięgnął dr Śmiechowski na pierwszy plan wysuwa się komparatystyka. Zastosowanie metody porównawczej wydaje się być swoistym *clou* książki, gdyż tylko w taki sposób możliwym staje się pełne poznanie obrazu tytułowej „dyskusji” na temat miast królewskich po 1905 roku. Tym sposobem czytelnik zaznajamia się ze specyfiką największych ówczesnych ośrodków miejskich w Kongresówce jak Warszawa i Łódź, ale też tych mniejszych jak: Kielce, Sosnowiec, Lublin, Kalisz, Częstochowa, Piotrków. Nie zabrakło też odwołania do miast powiatowych wielkości Makowa (obecnie Maków Mazowiecki). Oczywiście akcenty komparatystyczne nie zostały położone równomiernie, gdyż nie byłoby to możliwe przy tak dużej, a zarazem niejednolitej próbie badawczej. W większości zaprezentowane wątki dotyczą głównie Łodzi czy też Warszawy. Jednakowoż samo kluczowe zagadnienie związane z drogami rozwoju ówczesnych miast miało wieloformatowy charakter uzależniony od specyfiki miasta. Autor to dostrzega i pomimo trudności starał się te zagadnienie uchwycić.

Przywołana komparatystyka znalazła zastosowanie również na płaszczyźnie samego dyskursu, który przetoczył się w badanej epoce w prasie oraz na kartach prac ówczesnych

ekonomistów, polityków, działaczy społeczno-gospodarczych etc. Opracowane zestawienie poglądów i myśli (oraz ich analiza) na temat przyszłości miast królewskich jest imponująca i musi budzić uznanie.

Książka przedstawiona jako „główne osiągnięcie naukowe” znakomicie wpisuje się w modę w ostatnich latach, ale też potrzebne ze względu na występujący na tym gruncie deficyt, badania nad procesami modernizacyjnymi miast, ze szczególnym uwzględnieniem ich transformacji urbanistycznej, którą należy w myśl koncepcji Karl Büchera postrzegać wielopłaszczyznowo. Bez cienia wątpliwości wnosi ona nowe ustalenia, które będą w przyszłości podejmowane, kontynuowane lub konfrontowane przez historyków tego tematu. Nie ukrywam, że nawet z perspektywy moich głównych zainteresowań naukowych, a więc badań nad miastami galicyjskimi (w tym Krakowem oraz Lwowem) pozycja Pana dra Kamila Śmiechowskiego jest ważką, szczególnie w ujęciu komparatystycznym. Praca ta ma również charakter interdyscyplinarny, co zresztą jest efektem dotychczasowej, owocnej współpracy Habilitanta z socjologami, antropologami czy kulturoznawcami głównie z Uniwersytetu Łódzkiego. Na uwypuklenie zasługuje erudycyjność dra Śmiechowskiego, która czyni lekturę Jego książki autentycznie przyjemną. Wszystkie wymienione argumenty skłaniają mnie do stwierdzenia, że monografia *Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905–1915* stanowi (i przez kolejne lata będzie stanowić) ważną pozycją w niemałym środowisku polskich badaczy miast i społeczeństw miejskich.

Ogólna ocena dorobku naukowego

Ważnym akcentem w działalności naukowej dra Kamila Śmiechowskiego jest Jego udział w zespołach grantowych. Pomijam w tym miejscu grant NCN, którego Habilitant był kierownikiem i głównym wykonawcą, gdyż został on już przybliżony w innym punkcie niniejszej recenzji. Moją uwagę skupię w tym momencie na grantach w których pełnił On rolę wykonawcy. Pierwszy finansowany przez NCN (konkurs OPUS 2) nosił tytuł: „Cztery dyskursy o nowoczesności. Modernizm peryferii na przykładzie Łodzi (XIX-XX w.)”. Co ciekawe projekt kierowany przez prof. Kają Kaźmierską i afiliowany przy Katedrze Socjologii Kultury Uniwersytetu Łódzkiego miał wymiar interdyscyplinarny, a dr Śmiechowski jako historyk – badacz XIX wieku, stanowił jego ważne ogniwo. Projekt umożliwił prześledzenie „mechanizmów kształtowania się dyskursu o mieście” od przełomu XIX i XX wieku po transformację ustrojowo-polityczną i gospodarczą po 1989 roku. Efektem pracy łódzkich i warszawskich (dr Wiktor Marzec) badaczy była monografia zatytułowana

From Cotton and Smoke. Łódź: Industrial City and Discourses of Asynchronous Modernity (Kraków–Łódź 2018). Dr Śmiechowski przygotował dla jej potrzeb dwa rozdziały. W 2021 roku pozycja ta została wydana drukiem w języku polskim.

Poza projektami finansowanymi przez NCN, Habilitant ma również w swoim portfolio uczestnictwo w zespole grantowym, który w 2014 roku znalazł się wśród laureatów konkursu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki poświęconego „Fotografiom robotników XIX i XX wieku”. Wykonawcą grantu był Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych nad Wielokulturową Łodzią i Regionem Uniwersytetu Łódzkiego. Zwieńczeniem wieloletnich prac stała się monografia pt. *Robotnicy Łodzi drugiej połowy XIX wieku. Nowe kierunki badawcze* napisana wspólnie przez Habilitanta oraz prof. Martę Sikorską–Kowalską i dra Kenshi Fukumoto związanego z Uniwersytetem w japońskiej Fukuoce.

Macierzysty Uniwersytet Łódzki pozostaje główną areną działalności Habilitanta na gruncie projektowym, ale jak się okazuje nie jedyną. Otóż w latach 2016–2020 uczestniczył On w roli „wykonawcy” w grantie realizowanym przez Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk im. Tadeusza Manteuffla w Warszawie (kierownik grantu: prof. Maciej Janowski) zatytułowanym: „Historia pojęć społeczno–politycznych w Polsce XVIII–XX wieku (konkurs finansowanych przez NCN OPUS 10). Efektem prac zespołu było m.in. wydanie monografii pt. *Z dziejów pojęć społeczno–politycznych w Polsce XVIII–XX wieku*. Kontakty zawiązane przed laty na niwie naukowej z historykami związanymi z Instytutem Historii PAN zaowocowały udziałem dra Śmiechowskiego w kolejnym grantie afiliowanym przy tej jednostce naukowo–badawczej pt. „Polskie pojęcia społeczno–polityczne XIX i XX wieku” (konkurs NCN OPUS 20). Konkludując ten wątek trzeba podkreślić, iż działalność grantowa stała się niejako znakiem rozpoznawczym Habilitanta, co oczywiście należy ujmować jako Jego atut. Co jednak równie ważne uczestnictwo w grantach nie odbywa się wyłącznie na gruncie łódzkim, ale też w innych ośrodkach (Warszawa). Jest to też dowodem na docenienie przez środowisko historyków polskich walorów naukowo–badawczy, a także organizacyjnych Pana dra Kamila Śmiechowskiego.

Do oceny recenzenckiej przedłożone zostały także artykuły opublikowane na łamach czasopism naukowych wydawanych w Polsce oraz poza jej granicami. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora do momentu złożenia dokumentacji do Rady Doskonałości Naukowej ukazało się dwanaście tekstów. Wszystkie je łączy spójność zagadnień oscylujących wokół następujących tematów: miasta Królestwa Polskiego (głównie Łodzi) i ich mieszkańcy w dobie gwałtownego rozwoju, dzieje prasy polskiej oraz Rewolucja 1905 roku i jej echa na gruncie przeobrażeń miejskich. Muszę przyznać, że większość z tych

artykułów stanowiła swoistą zapowiedź „książki habilitacyjnej”, co pokazuje pewną konsekwencję Habilitanta w przemierzaniu wytyczonych ścieżek badawczych. Nadmienię, że wśród czasopism do których pisał Habilitant znajdziemy uznane tytuły jak: „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, „Acta Polonia Historica”, „Klio” oraz „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku”. Niektóre z czasopism związane są z dziedziną nauk społecznych (a konkretnie z socjologią), jak np. „Polish Sociological Review”.

Niewątpliwie mocnym punktem w dorobku naukowym dra Śmiechowskiego są opublikowane przez niego artykuły recenzyjne i polemiczne. Niektóre z nich ukazały się na łamach renomowanych czasopism naukowych jak np. „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku”, inne w publikacjach popularyzujących wiedzę historyczną, ale cieszących się powszechnym i autentycznym uznaniem w różnych kręgach jak np. portal internetowy „Histmag.org”.

Istotną pozycją w działalności naukowej Habilitanta są konferencje o wymiarze międzynarodowym i krajowym. Pan Śmiechowski uczestniczył w dwóch konferencjach zorganizowanych przez Polsko-Niemieckie Towarzystwo Historii Medycyny (odpowiednio w latach 2017 i 2021), a także dwukrotnie wziął udział w cyklicznie organizowanych Międzynarodowych Konferencjach Historii Pojęć (Malaga 2018 oraz Berlin 2022). Uwzględniwszy jednak naturę badań miejskich w których wyspecjalizował się dr Śmiechowski za najistotniejszą uważam konferencję firmowaną przez European Association for Urban History (której to zresztą organizacji członkiem Habilitant pozostaje), a zorganizowaną na Uniwersytecie w Antwerpii latem 2022 roku. Na tym etapie recenzji nie można pominąć uczestnictwa w serii konferencji przeprowadzonych pod szyldem European Labour History Network, które odbyły się w Paryżu (2017 rok) oraz w Amsterdamie w 2021 roku (zob. <https://socialhistoryportal.org/elhn/conferences>). Warto też wspomnieć, że jesienią ubiegłego roku dr Śmiechowski uczestniczył w konferencji zorganizowanej przez Uniwersytet Europejski Viadrina oraz Kommission für die Geschichte der Deutschen in Polen afiliowaną przy Instytucie Herdera do Badań Historycznych nad Europą Środkowo-Wschodnią. Konferencje międzynarodowe odbywające się poza granicami Polski są solą w pracy każdego historyka, a już tym bardziej ubiegającego się o stopień doktora habilitowanego. Pan Śmiechowski w tym punkcie ma godne uwagi i bezdyskusyjne osiągnięcia. Nie przyjmuję natomiast wykazywania realizacji kwerend poza krajem (Lwów, Amsterdam), jako czynnika wzmacniającego umiędzynarodowienie. Faktycznie jest to „chleb powszedni” pracy

historyków zajmujących się okresem porozbiorowym. Inaczej sprawa by się miała w odniesieniu do staży zagranicznych, które powinny trwać (m.in. według wytycznych Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej) nieprzerwanie przynajmniej jeden miesiąc, ale o tym w autoreferacie nie ma mowy.

W mojej opinii do najistotniejszych konferencji krajowych w których czynnie uczestniczył Pan dr Kamil Śmiechowski należy zaliczyć te afiliowane przy macierzystym Uniwersytecie (który zresztą ma w Polsce renomę kluczowej jednostki w badaniach nad dziejami społeczno-gospodarczymi), jak również: Uniwersytecie w Białymstoku, Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach czy też Uniwersytecie Jagiellońskim.

Współcześnie jednym z kluczowych kryteriów wykorzystywanym przy ocenie dorobku naukowego każdego badacza jest jego udział w czymś co określamy dyskursem naukowym. Kształtuje się go m.in. przez uczestnictwo w konferencjach, kongresach, sympozjach, ale też udział w roli recenzenta w redakcjach czasopism naukowych oraz w wydawnictwach monograficznych. Niestety na podstawie dostarczonych przez Habilitanta informacji trudno odnaleźć Jego aktywność na tym szczeblu działalności naukowej. Jeśli takowej nie było, to ewidentnie wyłania się potrzeba zniwelowania tego deficytu.

Ocena dorobku dydaktycznego i organizacyjnego

Pan Kamil Śmiechowski jako pracownik etatowy Uniwersytetu Łódzkiego zaangażowany jest w działalność dydaktyczną, którą zainicjował późno bo w 2018 roku, co jest jednak ze wszech miar usprawiedliwione bowiem do tego czasu zajmował stanowisko pracownika naukowego w związku z realizowanym grantem. Od 2018 roku do teraz prowadzi wykłady ogólnouczelniane dla studentów z różnych kierunków studiów, co dowodzi zaufania jakim się cieszy wśród przełożonych, którzy przydzielają mu również zajęcia poza macierzystym instytutem. Tematyka zajęć dydaktycznych związana jest bezpośrednio z prowadzonymi przez Habilitanta badaniami (historia Łodzi przełomu XIX i XX wieku oraz dzieje prasy polskiej), co z kolei świadczy o wyspecjalizowaniu się – i bardzo dobrze – Pana dra Śmiechowskiego w wybranej, aczkolwiek nietłatwej tematyce.

Ważnym akordem we współczesnej pracy historyka jest popularyzacja wiedzy. W tej materii Habilitant ma bardzo dobre osiągnięcia. Są one widoczne zarówno w artykułach popularno-naukowych Jego autorstwa, które ukazały się w periodykach drukowanych („Kronika Miasta Łodzi”), w mediach tradycyjnych (radio, telewizja, prasa) i

elektronicznych, jak również w dydaktyce pozauczelnianej. Wyrazem tej ostatniej stały się prelekcje wygłaszane przez dra Śmiechowskiego w Dziecięcym Uniwersytecie Ciekawej Historii w Uniwersytecie Łódzkim, a także na forum Łódzkiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku im. Heleny Kertz. Znakomita część popularyzatorskiego dorobku Habilitanta dostępna jest w przestrzeni publicznej za pośrednictwem Internetu (zob. m.in. „Kornika Miasta Łodzi”: <https://uml.lodz.pl/dla-mieszkanow/o-miescie/wydawnictwa-o-lodzi/kronika-miasta-lodzi/>).

Zaskakuje znikoma aktywność Habilitanta na płaszczyźnie współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym, która zresztą stanowi jedno z kryteriów oceny parametrycznej jednostek naukowo-badawczych w Polsce. Wiele też wskazuje, że w nieodległej przyszłości ten kierunek będzie nadal promowany na szczeblu ogólnokrajowym. Pan Kamil Śmiechowski swoimi badaniami dowiódł, że Łódź i region łódzki posiada ogromny potencjał, aby właśnie rozwijać współpracę ze wspomnianym otoczeniem zewnętrznym w oparciu o wiedzę i kompetencje, które zresztą posiada. Habilitant przedłożył w autoreferacie zaledwie dwa „wpływy”, które można wykazać jako element kształtowania współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym. To zdecydowanie mało jeśli mówimy o niemal dziesięcioletnim okresie podlegającym ocenie. Konkludując ten etap recenzji muszę stwierdzić, że ten punkt w dorobku Habilitanta jest Jego „piętą achillesową”.

Specyfika badań naukowych (ich wymiar regionalny) Pana dra Śmiechowskiego czyni Go aktywnym w różnych gremiach parających się historią w Łodzi i w szeroko rozumianym regionie łódzkim. Przede wszystkim jest związany z Łódzkim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego czyli sztandarowej i najstarszej w kraju organizacji skupiającej polskich historyków. Ponadto przez lata był członkiem mniej znanych, aczkolwiek ważnych lokalnie i społecznie organizacji jak np. Fundacja Nauk Humanistycznych w Pabianicach czy też Stowarzyszenie Fabrykancka w Łodzi.

Konkluzje

Habilitant wykazał swoim dorobkiem naukowym, popularno-naukowym oraz osiągnięciami dydaktycznymi i organizacyjnymi, że jest osobą, która w pełni zasługuje na stopień doktora habilitowanego. Wszelkie skreślone przez mnie uwagi krytyczne mają wyłącznie charakter marginalny i w żadnej mierze nie wpływają na moją wysoką ocenę całościową osiągnięć Habilitanta. Tym samym, w oparciu o art. 221 ustęp 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018, poz. 85 ze zm.) – wnoszę

o dopuszczenie dra Kamila Śmiechowskiego do dalszych etapów postępowania w przewodzie habilitacyjnym.

Prof. Kowal